

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ
СУЧАСНОЇ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

матеріали
університетської конференції

28 листопада 2025 року

м. Одеса

Секція 3 Тенденції та перспективи розвитку сучасної держави

Завальнюк Володимир Васильович

Національний університет «Одеська юридична академія»

завідувач кафедри загальної теорії права та держави

доктор юридичних наук, професор

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Виклики сучасного світу зумовлюють пошук нових моделей взаємодії між людиною, суспільством і державою. Основою для пошуку таких моделей може стати антропологічний підхід, який розглядає людину, її роль в інституційній системі як наріжний камінь в будові державно-правової системи. Антропологічний вимір характеристики інститутів держави передбачає побудову гармонійної моделі взаємовідносин між державною владою та особою. Ця модель базується на розумінні важливості ролі кожного суб'єкта у щоденному будівництві держави та її інституцій та обстоює необхідність формування ефективних механізмів реалізації прав і свобод особистості, нових моделей включення людини в інституційну систему держави, а також побудову дієвих механізмів комунікації між державою, суспільством та людиною.

Держава є продуктом суспільства, але вона явно проявляє схильність до ізоляції від цього суспільства. Виникає діалектична суперечність, усунення якої забезпечує державно-соціальний розвиток. Сьогодні успіх такого розвитку визначається здатністю включити до цього процес людину як носія влади. Юридична антропологія звертає увагу на те, що влада, в тому числі державна, виникає не тільки з соціальних факторів, але й з природи людини, її інстинктів, потреб, почуттів та інтересів. Людина, яка є носієм влади, надає державній владі антропоморфний характер [1; с. 194].

Розуміння вирішальної ролі особи у процесі конструювання державно-правової реальності привело представників сучасної посткласичної

юриспруденції до усвідомлення того, що держава це не тільки і не стільки структура, що складається з органів і посадовців. З точки зору нової наукової методології, держава інтерпретується як процес, який постійно відтворюється у діяльності суб'єктів, що її складають. У результаті виявляється, що буття сучасної держави нерозривно пов'язане з індивідуальною і суспільною свідомістю.

Таке розуміння держави і державної влади включає в себе елементи антропологічного та інституційного підходів до вивчення держави. Відповідно можна говорити про антрополого-інституційний підхід у дослідженні інституалізації державної влади. Сучасний інституціоналізм розглядає інститути взагалі та інститути держави зокрема в контексті символів і цінностей, що лежать в їх основі. Такий підхід знайшов своє відображення у одній з найвідоміших теорій інституалізації. П. Бергер і Т. Лукман виокремили три аспекти інституалізації:

(i) екстерналізація — створення символічних структур, значення яких стає спільним для учасників;

(ii) об'єктивація — процес, у ході якого символічна структура постає перед людиною як об'єктивна реальність;

(iii) інтерналізація — процес, за допомогою якого об'єктивований світ відтворюється у свідомість у процесі соціалізації [2; с. 78].

Таким чином вихідною настановою сучасної інституційної теорії є розуміння інститутів не тільки як об'єктивних (зовнішніх) структур, а й суб'єктивних структур, що існують у свідомості індивідів. Інститут за такого підходу розглядається як сполучна ланкою між ідеальним і реальним. Структуруючи, обмежуючи і заохочуючи індивідуальну поведінку, інститути можуть впливати на здатність і дії агентів фундаментальним чином: вони можуть змінювати їх прагнення, а не просто обмежувати їх або сприяти їх здійсненню. Це актуалізує проблему сприйняття інститутів адже в результаті деформації сприйняття інститутів людиною відбувається розмивання інституційних основ, імплементовані інститути перестають функціонувати як інститути, зводячись швидше до чисто номінативного використання.

Можна відокремити наступні аспекти інституалізації державної влади:

1) нормативний – формування та закріплення стійких моделей поведінки суб'єктів;

2) організаційний – організаційне забезпечення ефективного функціонування інститутів на основі створення механізмів соціального контролю та зовнішніх атрибутів інститутів;

3) функціональний – формування мети і завдань, а на їх основі напрямів діяльності інститутів;

4) суб'єктний – інститути формують статусно-рольову систему взаємодії між суб'єктами [3; с. 200, 209].

Саме суб'єктний або антропологічний аспект інституалізації державної влади залишається найменш дослідженим, незважаючи на те, що взаємозв'язок влади й людини є перетином, у якому виникають найскладніші конфлікти між людиною та суспільною організацією її життєдіяльності. Цей аспект інституалізації стає ще актуальнішим у тоталітарному суспільстві. В такому суспільстві Виникає зсув свідомості: її спрямовано на розуміння, а натомість пропонують сурогат розуміння. Тоталітарному суспільству не потрібні люди, які осмислюватимуть своє буття, а тим більше – критикуватимуть його й змінюватимуть. Ще однією сутнісною рисою тоталітарної правосвідомості і правової культури є їхня ідеологізація та міфологізація. Причому тоталітарна ідеологія має мало спільного з якими-небудь поглядами або переконаннями; перш за все вона є інструментом політократії у процесі маніпуляції масами і зміцнення влади над ними. [4; с. 34]

Тоталітарна система формує власну знакову систему. Мова тоталітарного суспільства настільки безглузда й заплутана, що самостійно навчитися мислити, пробитися крізь створені нею ідеологічні конструкції надзвичайно важко. Навіть той, хто відчайдушно намагається зрозуміти цю мову, відчуває власне безсилля. Тоталітарна ідеологія, прикриваючись ціннісними вимірами, деформує свідомість особистості, а тим самим деформує й саму людину.

Антропологічний вимір інститутів держави подекуди знаходить відображення в законодавстві. Це проявляється, передусім, у нормативних вимогах до суб'єктів, які формують інститути держави. Такими вимогами є: досягнення певного віку, наявності життєвого досвіду, розумності та моральності

для зайняття певної посади. Так Закон України «Про державну службу» у статті 20 встановлює загальні вимоги до кандидатів на посади, які стосуються освіти, кваліфікації та професійних навичок кандидатів. Важливим кроком антропологізації інституційної системи стає формування гендерного права та ювенальної юстиції, вихідні постулати яких витікають з соціо-біологічних особливостей людини, усвідомлення необхідності особливого підходу до правового регулювання суб'єктного наповнення інститутів держави.

Важливим аспектом антропологізації інститутів держави виступає затвердження гендерного принципу побудови інститутів держави. В Україні це процес на законодавчому рівні був запущений з прийняттям Законів України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Серед основних новел Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» була правова регламентація гендерно-правової експертизи, основна функція, якої була у перегляді всього чинного законодавства на відповідність принципу забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок. Також доволі важливим аспектом впровадження гендерної рівності стало внесення змін у Виборчий кодекс України, якими вводились 40% квоти на представництво жінок у партійних списках [5; с. 165].

Також варто відзначити, що антропологічний аспект інститутів держави включає формування меритократичних вимог до суб'єктів, що формують інститути державної влади. Меритократія — це ступінь відповідності значущих соціальних позицій особистим і професійним якостям людей, які їх займають. Відповідно до цього принципу керівні посади мають обіймати найбільш здібні та кваліфіковані особи, незалежно від їх походження та багатства, тобто це влада гідних. Меритократія є управлінням осіб, що володіють особливими здібностями та чеснотами, високими інтелектуальними якостями та кваліфікацією [6].

Важливим напрямом інституалізації сучасної держави є діджиталізація. Важливість антропологічного підходу при дослідженні процесів діджиталізації необхідністю осмислення людського фактора у результативному здійсненні діджиталізації державної влади, на забезпечення пріоритету «традиційних» і «цифрових» прав людини перед державним апаратом, а також на

аналізі суб'єктивного фактора в підготовці та реалізації правових реформ із дигіталізації державної влади. Водночас антропологія права акцентує на тому, що в умовах дигіталізації державної влади комунікація між громадянином і державою дедалі більше знеособлюється та віртуалізується. В умовах цифрової держави, гіпотетично можна припустити, відбудеться поступове заміщення особи як суб'єкта права штучним інтелектом, що породжує питання місця правової антропології в цифровій реальності [7; с. 48-49].

Підсумовуючи варто відзначити, що антропологічний підхід дозволяє гуманізувати державну політику та інституційну систему, захистити людину від розчинення у інститутах. Такий підхід відкриває нетрадиційні шляхи розуміння відносин між особистістю та державною владою і врешті-решт дозволяє із упевненістю стверджувати, що держава та її інститути існують для людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Завальнюк В. В. Юридична антропологізація державної влади. *Правова позиція*, № 4 (37), 2022 С. 193-196. <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2022/4/36.pdf>
2. Baba, M.L., Blomberg, J., LaBond, C. and Adams, I. (2012). New Institutional Approaches to Formal Organizations. *A Companion to Organizational Anthropology* / eds D.D. Caulkins and A.T. Jordan. 2012. 576p. <https://doi.org/10.1002/9781118325513.ch3>
3. Ковбасюк С. В. Міждисциплінарний підхід у дослідженні інституалізації державної влади. *Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції* : монографія / за ред.. Ю.М. Оборотова. Одеса: Фенікс, 2019. С. 198-209.
4. Данильян О. Г. Тоталітарна правосвідомість і правова культура та їх характерні ознаки. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2007. Вип. 14. С. 27-35. <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f67a6dec-20f6-4c30-9470-b751eda6eede/content>
5. Білоус О. А. Гендерна свідомість законодавця – ключ до створення справедливого й рівноправного законодавства *Держава та регіони* Серія: Право, 2025 р., № 2 (88) С.163-168. https://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2025/26.pdf

6. Бардачов, Ю. М., Лопушинський, І. П. Меритократія як механізм формування політико-управлінської еліти нової генерації в умовах перезавантаження української влади. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 1. URL https://el-zbirn-du.at.ua/2014_1/3.pdf

7. Наджафлі, Е. М. Методологічні засади наукового дослідження дигіталізації державної влади: теоретико-правові аспекти. *Вісник ХНУВС*. 2021. № 4 (95) С. 43-64.

Ключові слова: антропологічний підхід, інституційний підхід, інститут, державна влада, інституалізація.

Keywords: anthropological approach, institutional approach, institution, state power, institutionalization.

Гаркуша Євген Олексійович

*Національний університет «Одеська юридична академія»
аспірант кафедри загальної теорії права та держави,*

СПАДКОВІСТЬ ТА НОВИЗНА В ЕСТЕТИЦІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасна держава, як правовий конструкт, взаємодіє із своєю минувшиною, спадковістю та вносить новаторські зміни в правовий спектр. Розгляд спадковості та новизни в естетиці сучасної держави в правовому контексті є ключовим для розуміння та формування її юридичної системи [2].

Співіснування спадковості та новизни в естетиці правового спектру сучасної держави є ключовим аспектом формування її ідентичності та розвитку. Розгляд цих двох факторів дозволяє зберігати традиції, а також адаптуватися до сучасних викликів та цінностей.

Спадковість в правовому дизайні:

Юридичні прецеденти та традиції: аналіз спадковості в юридичних прецедентах та традиціях, що становлять основу сучасної правової системи.

Нормативні акти як спадок: успадкування та модифікація правових норм

Секція 3 Тенденції та перспективи розвитку сучасної держави	55
Завальнюк Володимир Васильович.....	55
АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....	55
Гаркуша Євген Олексійович	60
СПАДКОВІСТЬ ТА НОВИЗНА В ЕСТЕТИЦІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ.....	60
Губніцька Валентина Віталіївна	63
ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДЕМОКРАТІЇ У СВІТЛІ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ	63
Ковбасюк Степан Валерійович	67
ЮРИДИЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ.....	67
Березневич Влада Олексіївна	71
ПРОЯВИ СУЧАСНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	71